

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дн Любен Владимиров Витанов СУ „Св. Кл. Охридски“
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование 1. Педагогически науки.

Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ...

Докторска програма Методика на обучението по технологии и предприемачество.

Автор: Диана Станкова Севдалинова

Тема: Формиране на готовност за труд в обучението по технологии и предприемачество на ученици в начален етап на СУ

Научен ръководител: проф. д-р Марина Иванова

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-2351 от 17.12.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема Формиране на готовност за труд в обучението по технологии и предприемачество на ученици в начален етап на СУ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ..., докторска програма Методика на обучението по технологии и предприемачество. Автор на дисертационния труд е Диана Станкова Севдалинова – докторантка на самостоятелна подготовка към катедра „Естетическо възпитание с научен ръководител проф. д-р Марина Иванова от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Диана Севдалинова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“, включва следните документи: молба до Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд; автобиография в европейски формат; протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд; дисертационен труд; автореферат; списък на научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации; списък на забелязани цитирания и декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Докторантът е приложил 9 публикации – статии в научни списания, сборници с доклади от конференции и др.

За съжаление статиите не са предоставени като копия от оригиналната публикация, на някои от тях липсват ISSN и др. Три от статиите не са свързан с темата на дисертацията и затова смятам, че статиите трябва да бъдат редуцирани на 6.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Диана Севдалинова е бакалавър и магистър с няколко специалности от ПУ „Паисий Хилендарски“, включително педагогически. Има богат педагогически и организационен опит в областта на образованието. Работила е като учител, старши учител и директор на детска градина.

Много добро впечатление прави нейната продължаваща квалификация, включително придобиването на второ ПКС в СУ „Св. Кл. Охридски“ – ДИУУ, квалификацията ѝ като външен експерт към националния инспекторат по образованието на МОН.

Работи и като координатор по приобщаващо образование, председател на комисия по механизма за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст.

Диана Севдалинова притежава качества на много добър и ефективен учител, за което свидетелстват и наградите на МОН, включително и за най-добър учител за 2021 г.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработената от докторантката тема е актуална и значима за обучението по технологии и предприемачество в началните класове.

Докторантката се стреми да проучи важни компоненти от училищната подготовка като формирането на устойчиви практически умения.

Добре са структурирани целите и задачите на изследването. Те са ориентирани към проучване и анализ на научната и методическа литература, както и учебната документация и одобрените от МОН учебници.

Изследването има необосновани и недоказани научно и методически претенции да предложи методика за формиране на готовност за труд, различна от учебниците по технологии и предприемачество, чрез която да се подобри ефективността на обучението като акцент се поставя върху социалната адаптация.

Добро впечатление прави стремежът да се предложи диагностична процедура, която количествено и качествено да докаже хипотезата на изследването. В нея макар и малко хаотично се предлагат група от критерии за установяване ефективността на предложения експериментален модел.

Въпреки редицата пропуски, например липса на цитати от използвани чужди тестове за изходяща диагностика в четвърти клас, считам, че поставените задачи в дисертацията са важни и актуални за обучението по технологии и предприемачество в началните класове.

4. Познаване на проблема

Докторантката като цяло показва познаване на състоянието на проблема. Систематизиран и анализиран е интересен и полезен методически материал, теми, задачи и проблеми.

Добро впечатление прави интереса на докторантката към социалните аспекти на обучение по технологии и предприемачество.

Въпреки това по-голяма част от литературния обзор се прави върху традиционни методики и подходи по технологии и предприемачество, например обслужващ труд, който липсва в последните държавни образователни стандарти и учебни програми.

Литературните източници са предимно от преди 10-15 години. Липсват модерни идеи и подходи, анализи и методически възможности на обучението по технологии и предприемачество, описани от водещи автори като проф. Н. Цанев, проф. С. Плачков, доц. Д. Митова и др.

5. Методика на изследването

Макар да е описана хаотично и да не е достатъчно добре структурирана, Диана Севдалинова предлага система от съдържание, теми и дейности които позволяват да постигне част на поставената цел и задачите в дисертационния труд.

Разбирам стремежът на докторантката да приложи интегрален холистичен подход при създаване на методика за формиране на готовност за труд на малките ученици и професионални компетенции, но за мое съжаление той не е достатъчно балансиран. Нещо повече в него преобладават умения, които не могат да се приемат като важни за методиката на обучение по технологии и предприемачество като „формиране и развиване на умения за възприемане и съставяне на описателни текстове“, „възприемане и възпроизвеждане на фолклорно-словесен художествен текст“, „овладяване на знания за лексиката на българския книжовен и разговорен език“ и др.,

Приемам, че много от тези знания и умения могат да бъдат затвърждавани и разширявани в обучението по технологии и предприемачество, а не по домашен бит и техника както

понякога нарича учебния предмет, но това е много малка част от неговите основни приоритети.

Много повече, например можеше да се развие групата от знания, умения и нагласи, свързани с художественото конструиране, която е определена като една от компетентности.

Предложените модули и теми не са „нова“ методика и подход. Напротив теми като Макет на мечтана детска стая, Плодова салата, Кукерски маски, Къщичка за птици, Пролетна украса за класна стая са включени в повечето учебници още от обучението по конструиране и технологии в детските градини и технологии и предприемачество в началните класове.

Много добро впечатление прави предложения модул Фолклор и естетика, но единствената в него тема е недостатъчна.

Добре са определени и проведени много от диагностичните процедури, резултатите са коректно описани. Въпреки това броя на изследваните ученици не достатъчно голям за представителни резултати от такова изследване.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията е разположена в три глави, изводи и заключение. Включени са приложения и списък с литература. Като цяло те са логично разположени и подредени. Втората глава, обаче е изкуствено отделена от първата, защото също разглежда теоретични въпроси в дисертацията. Логично беше тя да описва експерименталното изследване – темите, задачите, подходите, новите идеи, подходи и др.

Първата глава разглежда проблемите на социализиращата функция на труда. В литературния обзор са анализирани някои важни въпроси, разглеждат се полезни теории, но липсва както критичен анализ, така и съвременни схващания по темата. Такива са например STS, STSE и SSI концепциите около световните инициативи „Наука и технологии в обществото“.

Анализът продължава с разглеждане на някои специфики и характеристики на вниманието, мотивацията и физическата готовност на учениците. Разглеждат се някои важни въпроси, но отново те се движат в познати и общи теории и липса на достатъчно научни предизвикателства. Цели страници са описани без цитати и различни становища или буквално пренесени годишни разпределения на авторски колективи и части от учебни програми.

В анализа се отделя място на формирането на трудови умения и навици. Описани и систематизирани са полезни теории, схващания и научни разбирания. За мое съжаление те отново се движат само в миналото, макар в него да има много непреходни и модерни педагогически подходи.

Анализът на присъствието на обслужващия битов труд в някои от българските учебни програми е направен добре и систематизира някои важни характеристики, които могат да бъдат полезни както за теорията, така и при прилагането на различни методически варианти на преподаване и учене.

Добър е и опитът за систематизиране на групата от общо-трудова и специално-трудова умения и навици. Но и там липсват съвременни научни и методически разбирания. Тук докторантката среща и общ проблем с това, че използва понятия от старите държавни образователни стандарти и учебни програми, което я затруднява в изследването ѝ. Затова и тук тя само изброява без да изразява становища или систематизира основните насоки в обучението от новите нормативни документи по технологии и предприемачество.

Така изведнъж се систематизират и изисквания към храненето като част от процеса в обучението по „Технологии и предприемачество“, тема и подход които е съвсем различен в новата учебна програма. Той е насочен не към храненето, а към технологиите на приготвяне на храна, рецептите, здравословното приготвяне на храна и др. Така дейностите от Националния план за действие „Храни и хранене“ не са приоритет в обучението по технологии и предприемачество и стоят безцелно в дисертацията.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертацията има някои научно-приложни приноси.

В методичен план това е опитът да се търсят характеристики и съвременни разбирания на битовия и обслужващ в началните класове, който е важен приоритет в детската градина. Формулирани са полезни идеи, посочени са някои възможности да се потърсят нови измерения на някои позабравени методически идеи и подходи за включването на малките ученици в дейности, свързани с хранителните технологии, позитивните нагласи за участие в трудови инициативи и др.

Макар и да се опира на традиционни за методиката на обучението по технологии и предприемачество методични разработки, Диана Севдалинова конструира основни проблеми от един малко изследван в България проблем, насочен към развиване на техните нагласи за труд, активност и групи от някои професионални компетенции.

Изведени са и някои интересни и полезни научно-приложни разбирания за ролята на вниманието и мотивацията като фактори за ефективно обучение за кариерно развитие и готовност за професионална реализация.

Систематизирани са и някои общо-трудова и специални умения и нагласи за дейност навици, въпреки, че е спорно тяхното интегриране в концепция за формиране на професионални компетенции, още повече да се определя като нова.

Предложен е и вариант за диагностична процедура за изследване разбирането и готовността на малките ученици да участват в битов и обслужващ труд, дейности и инициативи. Представени са интересни критерии и показатели на изследването, въпреки, че то се ограничава само до анкети и липсват такива важни методи на диагностика като работа по проблемни задачи и казуси, структурирани наблюдения, автентични оценки, наблюдение на практическа работа и др.

Въпреки своята ограниченост и движение около традиционни разбирания е предложена структура от практически теми и задачи за ученици от четвърти клас в начален етап. В нея добро впечатление модулът Фолклор е естетика, но както казах, той е много недостатъчен. Така с всички методични колебания може да се посочи тези задачи имат приложно методически ползи за обръщане към значимостта на обслужващия битов труд и храненето, за формирането на професионални компетенции, професионално ориентиране и социализация на учениците от начален етап на обучение.

Това дава перспектива за бъдещи изследвания.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката представя 9 публикации – статии в научни списания, сборници с доклади от конференции и др. Три от тях не са свързани с темата на дисертацията.

Останалите отразяват някои от изследванията в дисертацията. Публикациите отговарят на изискванията за научни статии и включват интересни и методично полезни идеи. Отразени са и данни от експерименталното изследване.

Те са достатъчни като брой за покриване на наукометричните показатели, определени в съответствие с чл. 2б, ал. 2 от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагането му.

Смятам, обаче, че точките в таблицата са необосновано увеличени, защото всички представени публикации статии или доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове, които носят по 10, а не по 20 или 30 точки, както е отбелязала докторантката.

9. Лично участие на докторантката

Смятам, чу докторантката е взела лично участие в проведеното дисертационно изследване. Има основание да се вярва, че формулираните приноси и получени резултати са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът като цяло съответства на изложението в дисертационния труд и представя адекватно, цялостно, подробно и по коректен начин съдържанието и основните постижения в него.

Съобразен е с много от изискванията.

11. Критични забележки и препоръки

В теоретичната част на изследването можеше да се включат и повече съвременни теории, методики, педагогически възгледи и изследвания. Малкият брой използвана литература и тази на чужди езици е недостатък на дисертацията.

Много малко място е отделено на съдържанието и процедурите на експерименталното изследване.

Малкият брой ученици, включени в проучването не дава основание резултатите да бъдат достатъчно значими.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторантката, но нейната автобиография показват, че тя е активна и се отнася отговорно както към нейната професионална така и към широката обществена дейност. Виждам, че се е посветила и на важни обществени каузи.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Много от идеите в дисертацията могат да бъдат развити, разширени и задълбочени в методичен план и да послужат за подобряване ефективността на обучението по технологии и предприемачество в началните класове.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Диана Севдалинова притежава теоретични знания и професионални умения по Област на висше образование, Професионално направление Методика на обучението по технологии и предприемачество като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Диана Севдалинова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по, докторска програма Методика на обучението по технологии и предприемачество.

15. 02. 2025 г.

Рецензент: .....

(проф. дн Любен Витанов)